

BİREYSEL EMEKLİLİK TASARRUF VE YATIRIM SİSTEMİ VE BU KONUDA YAPILAN VERGİSEL DÜZENLEMELER -II-

Azmi DEMİRCİ
Baş Hesap Uzmanı

Dergimizin bir önceki sayısında, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4632 sayılı "*Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu*" ile getirilen ve Kamuoyunda "*özel emeklilik*" olarak adlandırılan bireysel emeklilik sisteminin genel esasları incelenmiştir. Bu sayımızda ise, geçen sayımızda yayımlanan yazımızın devamı olarak, 4632 sayılı Kanun'la ihdas edilen bireysel emeklilik sisteminin vergisel sonuçlarını karşılamaya yönelik olmakla birlikte, zorunlu sosyal güvenlik sistemi dışındaki özel sigorta şirketlerine yapılan prim ödemeleri ile özel sigorta şirketleri, emekli ve yardım sandıklarının katılımcılara yaptıkları ödemelerin Gelir Vergisi Kanunu karşısındaki durumunda da önemli değişiklikler yapan 4697 sayılı Kanun irdelenecektir.

2. 4697 SAYILI "BAZI VERGİ KANUNLARINDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN" İLE YAPILAN DÜZENLEMELER:

10.07.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve "*Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*" başlığını taşıyan 4697 sayılı Kanun'la yapılan düzenlemelerin ayrıntılarına geçmeden önce bir noktanın vurgulanması, yasal düzenlemenin bütünsel amacını ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır. Kamu sosyal güvenlik sistemine ek olarak, "*orta ve üst gelir katmanındaki*" bireylere ek gelir sağlamak üzere, gönüllü katılıma dayalı bir emeklilik sistemi oluşturmayı hedefleyen 4632 sayılı Kanun'la yapılan düzenlemeler ve bu düzenlemelerin öngördüğü "*emeklilik sistemi*", gerek hazırlanma sürecinde, gerekse yasanın kabul edildiği tarihten sonra (ekonomik konjonktürün etkisiyle de olsa gerek) kamuoyunda, ekonomi basınında ve mesleki düzeyde yeterince tartışılmadığı halde; müstakbel bireysel emeklilik şirketlerinin temsilcileri tarafından sıklıkla yapılan "*bireysel emeklilik sisteminin oluşması ve gelişmesi için vergisel teşviklerin şart*

olduğu"¹ ve hatta "*vergisel teşvik olmazsa bireysel emekliliğin emekleyeceği*"² şeklindeki açıklamalarla, sadece "*vergisel teşvik*" boyutuyla tartışılır olmuş; bunun doğal uzantısı olarak da, konuyla ilgili olarak yapılacak (veya yapılan) vergi düzenlemelerinin hangi konuda ne kadar teşvik getirdiği konusu akademik ve mesleki çevreleri meşgul etmiştir.

Temelde üç aşamanın bulunduğu özel emeklilik ve sigorta sistemlerinde; prim ödeme, primlerin değerlendirilmesi ve emeklilik aşamalarından hangisinin vergi yönünden teşvik edildiği ülkelere göre değişmekle ve vergisel teşvikler her sistemde önemli yer tutmakla birlikte, dünya uygulamasında hiçbir sistem hayatiyetini vergi teşviklerine bağlamamıştır. Kaldı ki, bireysel emeklilik ve özel sigorta sistemlerinin yaygın ve etkin olduğu gelişmiş ekonomilerin tamamına yakın kısmında, sisteme katılacak bireyler "*vergilendirilebilir gelir elde edenler*" olarak tanımlanmış ve sisteme yapacakları katkı tutarları belli meblağlarla sınırlandırılmış olmasına rağmen³, çalışmamızın I. Bölümünde yer alan açıklamalarımızda belirtildiği üzere, 4632 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelerde, bireysel emeklilik sistemine katılacak bireyler için "*medeni hakları kullanma ehliyetini haiz olmak*" dışında herhangi bir koşul aranmamış ve sisteme yapılacak katkı tutarları için de bir sınır öngörülmemiştir. Bu durumda ise, daha sonraki aşamalar ihmal edilerek prim ve katkı ödeme aşamasından bakıldığında bile; sisteme katılacak bireylerin vergi karşısındaki durumlarından hareket etmediği gibi, bu bireylerin yüzde kaçının vergiye tabi gelir elde ettiği ve elde edilen gelirin ne kadarlık kısmının sisteme katkı olarak ödenebileceği konularında hiçbir tahmin ve öngörude bulunmayan bir bireysel emeklilik sisteminin, hayatiyet söylemini vergisel teşvikler üzerine kurması ve özel olarak katılımcıların, genel olarak da sistemin vergisel olarak teşvik edilmesini önermesi şeklinde çelişkili bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Belirtilen tartışma platformunda hazırlanan ve esas olarak 4362 sayılı Kanunla ihdas edilen bireysel emeklilik sisteminin vergisel sonuçlarını karşılamaya yönelik olarak çıkarılan 4697 sayılı Kanunda temel amaç sisteme teşvik sağlanması olmuştur. İzleyen bölümlerde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, yapılan yasal düzenlemeyle bireysel emeklilik sistemindeki katkı ödeme, katkıların işletilmesi ve emeklilik (geri ödeme) aşamalarının herbirine indirim veya istisna şeklinde ayrı ayrı vergisel teşvik sağlanmış ve sağlanan bu teşviklerin, daha önce vergi kanunları karşısındaki durumu belirlenmiş olan özel sigorta şirketleri, emekli ve yardım sandıkları ile bunların katılımcılarına sağlanan teşviklerden daha önde olmasına özen gösterilmiştir.

Tamamı 15 madde ile 2 geçici maddeden oluşan ve maddelerinin çoğu 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girecek olan 4697 sayılı Kanun, esas olarak bireysel emeklilik sisteminin vergisel ihtiyaçlarına yanıt anlamı taşıması nedeniyle yeni hükümler içermekle birlikte, daha önceki yasal düzenlemelerde "*ücret*" olarak kabul edilen özel sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirleri, bireysel emeklilik şirketlerinden elde edilen gelirler gibi "*menkul sermaye iradı*" olarak tanımlamak şeklindeki düzenlemelerle, mevcut uygulamayı değiştiren hükümler de içermektedir.

¹ 04.07.2000 Tarihli Dünya Gazetesi

² 06.06.2000 Tarihli Sabah Gazetesi

³ Örneğin ABD'nde uygulanan Kişisel Emeklilik Hesapları'nın (IRA) açılabilmesi için ,diğer koşulların yanı sıra, katılımcının hesaba ödeme yaptığı yıl boyunca vergilendirilebilir gelirinin bulunması koşulunu da sağlaması istenmekte; başka bir hesaptan devir ve işverenin ödediği katkı hariç, bir yıl içerisinde ödeyebileceği maksimum tutar 2.000 ABD Doları ile sınırlandırılmaktadır.

Ayrıca, 4697 sayılı Kanun'un 8 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/11 maddesine d alt bendi eklenmiş, 10 uncu maddesiyle KDV Kanunu'nun 17/4 maddesinin h bendinde yer alan bir ibare değiştirilmiş, 13 üncü maddesiyle 4306 sayılı Kanun'un geçici 1/A maddesinin 13 numaralı bendine bir ibare eklenmiş ve geçici 2 nci maddeyle de çiftçilere doğrudan gelir desteği ödemelerine yönelik düzenlemeler yapılmış olup, bu düzenlemelerin hiçbirisinin bireysel emeklilik sistemiyle veya özel sigorta, emekli ve yardım sandıklarıyla ilgisi bulunmamaktadır.

Çalışmamızın izleyen kısmında, gerek bireysel emeklilik sistemiyle ve gerekse özel sigorta, emekli ve yardım sandıklarıyla ilgili bulunmayan hükümler ihmal edilerek, 4697 sayılı Kanun'la bireysel emeklilik sistemine yönelik olarak yapılan düzenlemeler, daha önce düzenlenmiş bulunan özel sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarıyla ilgili hükümlerde yapılan değişiklikler de dikkate alınarak incelenecektir.

2.1. EMEKLİLİK VE SİGORTA ŞİRKETLERİ İLE EMEKLİ VE YARDIM SANDIKLARI TARAFINDAN KATILIMCILARA SAĞLANAN GELİR UNSURUNUN TANIMI:

4697 sayılı Kanun'un 5 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanununun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasına aşağıda tam metni yer alan 15 numaralı bent eklenmiş ve bu düzenlemeyle; tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından katılımcılara yapılan ödemelerin tamamı "*menkul sermaye iradı*" olarak tanımlanarak, gelirin tanımı içerisinde değerlendirilmiştir. Bent hükmü aşağıdaki gibidir:

"15. Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından;

a) On yıl süreyle prim, aidat veya katkı payı ödemediği ayrılanlara yapılan ödemeler,

b) On yıl süreyle katkı payı ödemiş olmakla birlikte bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile diğer sandık ve sigortalardan on yıl süreyle prim aidat ödeyenler ve vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler,

c) Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler."

Katılımcı bireyler bakımından, emeklilik ve sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarından elde edilen geliri tanımlayan bu düzenlemeden çıkarılan önemli sonuçlar, izleyen bölümlerde başlıklar halinde incelenmiştir.

2.1.1. Bireysel Emeklilik Şirketlerinden Elde Edilen Tutarlar, Özel Sigorta Şirketleri, Emekli ve Yardım Sandıklarından Elde Edilen ve Daha Önceki Düzenlemelerde "Ücret" Olarak Tanımlanan Tutarlarla Birlikte "Menkul Sermaye İradı" Olarak Tanımlanmıştır:

Bilindiği üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun müteferrik istisnalar başlığını taşıyan 6 ncı bölümünde yer alan 23 üncü maddenin 11 inci bendi ile 25 inci maddenin 3 üncü bendinde 4369 sayılı Kanun'la değişiklik yapılmış ve bu değişikliklerle;

- Kanunla kurulan emekli sandıkları tarafından ödenen emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıklarının tamamı ile,

- Tüzel kişiliği haiz bulunan emekli sandıkları ile 10 yıl süre ile prim veya aidat ödenmiş olmak kaydıyla Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları toplamının en yüksek devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarını aşmayan kısmı gelir vergisinden istisna edilmiş ve ayrıca,

- Kanunla kurulan emekli sandıkları ile kamu idare ve müesseselerinin ödediği emekli, dul, yetim ve evlenme ikramiyeleri ve sürelerini doldurmamış bulunanlara ilişkin olarak dul ve yetimlere ödedikleri tazminatların tamamı ile,

- Tüzel kişiliği haiz bulunan emekli sandıklarının ödediği emekli, dul, yetim ve evlenme ikramiyeleri ve sürelerini doldurmamış bulunanlarla dul ve yetimlerine ödedikleri tazminatlar ve,

- 10 yıl süre ile prim veya aidat ödenmiş olmak kaydıyla Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından yapılan toptan ödemelerin toplamının en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarını aşmayan kısmı ve ayrıca,

- İade edenin niteliğine bakılmaksızın katılımcılara iade olunan mevduatların tamamı gelir vergisinden istisna edilmiştir.

4369 sayılı Kanun'la yapılan ve 29.07.1998 tarihinde yürürlüğe giren bu düzenlemelerin anlamı, gerek tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, gerekse özel sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından katılımcılara ödenen aylık, tazminat, yardım ve toptan ödemelerin kanunun belirlenen koşulları taşımayan kısmının ve/veya yasal olarak düzenlenen hadleri aşan kısmının ücret olarak vergiye tutulması gereğidir. (Bu düzenlemelerle ilgili olarak 216 seri numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliğinde ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.)

Ancak, 4697 sayılı Kanun'un 2 ve 3 üncü maddeleriyle Gelir Vergisi Kanunun 23/11 ve 25/3 üncü maddeleri değiştirilerek "ücret istisnası" olarak yukarıda belirtilen düzenlemeler, sadece kanunla kurulan emekli sandıkları ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 inci maddesinde belirtilen sandıkların katılımcılara ödemiş oldukları emekli, maluliyet ve yetim aylıkları ile emekli, dul, yetim ve evlilik ikramiyeleri ve iade olunan mevduatlar ile sürelerini doldurmamış bulunanlarla dul ve yetimlerine ödenen tazminatlar bakımından geçerli kılınmış; Gelir Vergisi Kanunun 75 inci maddesine ilave edilen yukarıdaki

15 inci bent hükmüyle, tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ve özel sigorta şirketleri tarafından katılımcılara yapılan (daha önceki düzenlemede "ücret" olarak nitelendirilen ödemeler de dahil olmak üzere) her türlü ödeme, aynen bireysel emeklilik şirketlerinin katılımcılarına yapacağı ödemeler gibi, "*menkul sermaye iradı*" olarak düzenlenmiştir.

Bireysel emeklilik ve özel sigorta sistemlerinden elde edilen gelirin tanımlanmasını ve buna bağlı olarak vergileme rejimini dünya uygulamasıyla paralel hale getiren bu değişiklik, Kanun gerekçesinde aşağıdaki şekilde vurgulanmıştır:

"..daha önce gelir vergisi sisteminde birlikte değerlendirilen ve uygulamada karışıklığa yol açan, kanunla kurulmuş emekli sandıkları tarafından yapılan ödemeler ile gönüllü katılımın söz konusu olduğu sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından yapılan ödemeler elde edenler yönünden yeniden tanımlanmıştır..."⁴

"..tamamen gönüllü katılımın esas olduğu ve aralarında "hizmet, çalışan ve işveren" ilişkisi bulunmayan kişi ve kuruluşların oluşturduğu sigorta sistemi ile yardım sandıklarından elde edilen aylık ve benzeri gelirlere / ikramiye, tazminat ve benzeri gelirlere sağlanan istisna söz konusu gelir unsurlarının "ücret" mahiyeti arz etmemesi sebebiyle maddeden çıkarılmıştır."⁵

4697 sayılı Kanun'la yapılan değişikliklerle, belli tutarlardaki prim, aidat veya katkı tutarlarının (tasarrufların-menkul sermayenin) belli vadelerle yatırıldığı özel emeklilik ve sigorta sistemlerinden elde edilen tutarların "ücret" tanımından çıkarılması son derece yerinde bir düzenleme olmakla birlikte; izleyen bölümde açıklandığı üzere, bu şekilde elde edilen tutarların kavranması amacıyla Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bentte yapılan tanımlama "*menkul sermaye iradı*" ve dolayısıyla "*gelir*" kavramından oldukça uzak bir tanımlama olduğu kadar, mükerrer vergilemeye sebep olabilecek bir anlam da taşımaktadır. Bu durum, izleyen bölümde ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

2.1.2. Emeklilik ve Sigorta Şirketleri ile Emekli ve Yardım Sandıkları Tarafından Katılımcılara Yapılan Ödemelerin Tamamı, Menkul Sermaye-İrat Ayırımı Yapılmaksızın, Menkul Sermaye İradı Olarak Tanımlanmıştır:

Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinde menkul sermaye iradı "*sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışındaki nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkül sermaye dolayısıyla elde ettiği kar payı, faiz, kira ve benzeri iratlar..*" şeklinde tanımlanmış ve maddenin her bendinde menkul sermayenin yatırılmış olmasından elde edilebilecek "*iratlar*" açık olarak belirtilmiştir. Oysa, 4697 sayılı Kanun'la maddeye eklenen 15 inci bent hükmünde, emeklilik ve sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarına yatırılan prim, aidat ve katkı tutarlarının sağladığı "*iratlar*" değil, bu kurum ve kuruluşlar tarafından katılımcılara yapılan ödemelerin tamamı "*menkul sermaye iradı*" olarak tanımlanmıştır.

⁴ 4697 sayılı Kanunun Genel Gerekçesi

⁵ 4697 sayılı Kanunun GVK'nun 23/11 ve 25/3 üncü maddelerini değiştiren 2 ve 3 üncü madde gerekçeleri

Bu şekildeki bir hüküm, katılımcıların elde ettiği iradı değil, menkul sermayeyi de (yatırılan prim, katkı ve aidat toplamını) gelir tanımına alması nedeniyle açık bir düzenleme hatası içermektedir. Yapılan bu düzenlemeye göre, örneğin hayat branşında sigorta yaptıran ve 10 yıl süreyle 5 milyar TL. tutarında prim ödeyen (5 milyar TL. primin 1 milyar TL'nı vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapıp, 4 milyar TL'nı vergilendirilmiş gelirinden karşılayan) bir sigortalıya, 10 uncu yılın sonunda sigorta şirketi tarafından 20 milyar TL. toptan ödeme yapıldığında; 20 milyar TL'nın tamamı "*menkul sermaye iradı*" sayılmaktadır ki bu şekildeki bir yaklaşım "*menkul sermaye iradı*"nın ve dolayısıyla gelirin tanımına aykırı olduğu gibi; sadece "*iradın*" değil aynı zamanda "*sermayenin*" de vergilendirilmesine ve ayrıca, daha önce vergilendirilen bir gelirin (4 milyar TL vergilendirilmiş gelirden karşılanan primlerin) mükerrer olarak vergilendirilmesi anlamını taşımaktadır.

Halbuki, belirtilen bu düzenleme Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan Kanun Tasarısı'nda "*menkul sermaye iradı*" olarak tanımlanan tutarlar;

"15. Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ve sigorta şirketleri tarafından;

- a) *10 yıl süreyle prim ve aidat ödemiş olanlar ile bireysel emeklilik hakkı kazananlara ve vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu sebeplerle ayrılanlara yapılan ödemelerin, daha önce vergi matrahından indirilen prim, aidat veya katkı tutarına isabet eden kısmı ile toplam prim, aidat veya katkı tutarını aşan kısmı,*
- b) *10 yıl süreyle prim ve aidat ödemedi ayrılanlar ile bireysel emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlara yapılan ödemelerin, daha önce vergi matrahından indirilen prim, aidat veya katkı tutarın a isabet eden kısmı ile toplam prim, aidat veya katkı tutarını aşan kısmı."* şeklinde belirtilmekteydi.

Bu şekildeki bir tasarının yasalaşması halinde, açıktır ki yukarıda belirtilen zaafiyetlerin hiçbirisi bulunmayacak, verilen örnekten hareket edildiğinde 20 milyar TL.'nın tamamı menkul sermaye iradı olarak tanımlanmayacak, sadece yatırılan menkul sermayeyi aşan ödeme (20 milyar TL - 5 milyar TL = 15 milyar TL) ile daha önce vergi matrahından indirilen prim tutarı (1 milyar TL) toplamı (15 milyar TL + 1 milyar TL = 16 milyar TL) menkul sermaye iradı olarak vergilendirmeye esas alınacaktı. Özetle, bu şekildeki bir tanımlama Gelir Vergisi Kanununun 1 ve 75 inci maddelerine uygun olacaktı.

Diğer yandan, 4697 sayılı Kanun'un 1 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen mükerrer 21 inci madde hükmü ilk bakışta belirtilen zaafiyetleri gideriyor gibi görünse de, madde esas olarak bu konulara cevap getirmemektedir. Zira, mükerrer 21 inci maddeyle yapılan düzenlemeye göre:

" Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i, Türkiye 'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan diğer sigorta şirketlerinden on yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan

ödemelerin %10'u ve tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemler gelir vergisinden müstesnadır."

Bu düzenleme;

- Menkul sermaye ile iradını ayırmamaktadır. Sadece yapılan ödemelerden %25 ve % 10 gibi dilimlerin vergiden istisna edilmesini sağlamaktadır. Bu düzenlemenin menkul sermaye ile iradını ayırmak için mi, yoksa orta veya uzun vadeli bir yatırımın enflasyonist etkilerini gidermek için mi getirilmiş olduğu belli olmadığı gibi; belirlenen oranların hangi yasal tabana veya ekonomik göstergeye dayalı olduğu da belli değildir. Örneğin Gelir Vergisi Kanunu'nun 76 ncı maddesiyle bazı menkul sermaye iratları için tanımlanan "*irat sayılmayan haller*" ekonomik göstergelerle ilişkilendirilmek suretiyle tanımlandığı halde, mükerrer 21 inci maddeyle yapılan düzenlemenin dayanağı belirsizdir.

- Bireysel emeklilik ve özel sigorta şirketlerinin belli koşullarda yaptığı ödemeleri kapsadığı halde, emekli ve yardım sandıklarının ödemelerini kapsamamaktadır. Bu yönüyle Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 21 'inci maddesiyle yapılan istisna düzenlemesinin menkul sermaye iradı tanımıyla ilişkili değil, bireysel emeklilik ve özel sigortalar tarafından yapılan bazı ödemelerle ilişkili "*özel bir istisna*" düzenlemesi olduğu söylenebilir.

- Bireysel emeklilik şirketleri ile özel sigortalardan Kanunda belirtilen haller dışında yapılan ödemeleri kapsamamaktadır. İstisna hükmü emekli olan, 10 yıl prim ödeyen veya vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu sebeplerle ayrılanlara yapılan ödemeleri kapsadığı halde, bu nedenler dışında ödemeleri kapsamamaktadır. Örneğin özel bir sigorta şirketine 10 yıl prim ödeyen sigortalıya hangi nedenle olursa olsun yapılan ödemelerde Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 21' nci maddesi uygulanacak ve ödemelerin %10'u vergiden müstesna tutulacak; 9 yıl prim ödeyen sigortalıya yapılan ödemelerde ise bu istisna uygulanmayarak (kendi primleri de dahil olma üzere) toplam ödeme menkul sermaye iradı olarak vergiye tabi tutulacaktır.

Ayrıca, 4697 sayılı Kanunun 5 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanununun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmüyle yapılan düzenlemede, katılımcıların sistemde kalma süresine ve ödemelerin hangi nedenle yapılmış olduğuna bakılmaksızın, "yapılan ödemelerin" tamamı menkul sermaye iradı olarak tanımlandığı için; iade olunan prim, aidat ve katkı paylarının (menkul sermayenin) vergilendirilmesi bir yana, gelir tanımına hiçbir şekilde girmeyecek ödemelerin de gelir vergisine tabi tutulması sonucu doğabilecektir. Maddeyle yapılan düzenlemede, ödemelerin hangi nedenle yapılmış olduğu ve katılımcıların sistemde kalma süresi gelirin tanımı bakımından değil, sadece Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesine göre yapılacak tevkifat oranlarının farklı tespit edilmesi için dikkate alınmıştır. Bu nedenle de örneğin hayat branşında özel sigorta yaptıran bir kişinin poliçesinde vefat halinde tazminatın da öngörüldüğü bir durumda, sigortalının vefatı halinde mirasçılara ödenecek olan ve esas olarak gelir vergisinin değil veraset ve intikal vergisinin konusu olabilecek tazminat tutarı, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75/15-b maddesine göre "*menkul sermaye iradı*" olarak gelir vergisine tabi tutulabilecektir. Bu husus da yapılan düzenlemenin vergi tekniği bakımından zaafiyet teşkil eden diğer bir boyutudur.

Belirtilen bu nedenlerle, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmünün, Kanunun 75 inci maddesinde düzenlenen "*menkul sermaye iradı*" tanımı ile yine Kanunun 1 inci maddesinde hükme bağlanan "*gelir*" tanımına aykırı bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.

2.1.3. Elde Edilen Tutarlarda Nihai Vergileme Sabit Oranlı Tevkifat Olup, Bu Gelir Unsuru Yıllık Beyanın ve Artan Oranlı Vergilemenin Dışında Tutulmuştur:

4697 sayılı Kanun'un 5 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmüyle yukarıda ayrıntıları belirtilen "*menkul sermaye iradı*" tanımı yapıldıktan sonra, 8 inci maddeyle de Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasına a 15 numaralı bent eklenerek, 75 inci maddenin 15 numaralı bendinde sayılan ödemelerden vergi tevkifatı yapılması gerektiği hükme bağlanmıştır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/1 maddesinin 15 numaralı bendi aşağıdaki gibidir:

"15. a) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından,

b) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (b) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından,

c) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından,..."

Yapılan bu düzenlemede yukarıda sayılan ödemeler için henüz tevkifat oranları belirlenmemiş olması nedeniyle, bu ödemelerin kanuni oranda (GVK 94 üncü maddeye göre %25) vergi tevkifatına tabi oldukları şeklinde bir sonuç ortaya çıksa da, daha önce de belirttiğimiz üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinin 15 inci bendinde tanımlanan "*menkul sermaye iradının*" üç alt bent halinde farklılaştırılmasının ana sebebi, katılımcıların sistemde daha uzun süreyle kalmalarını teşvik etmek bakımından, vergi tevkifat oranlarının da farklılaştırılmasına olanak sağlamaktır. Bu nedenle, 4697 sayılı Kanunun yürürlüğünden sonra Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/1 üncü maddesinin 15 numaralı bendinde yer alan düzenlemeyle ilgili olarak Bakanlar Kurulu'nun farklılaştırılmış tevkifat oranları şeklinde bir düzenleme yapacağı söylenebilir.

Diğer yandan, 4697 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle, Gelir Vergisi Kanunu'nun "yıllık beyanname verilmeyecek halleri" düzenleyen 86 ncı maddesinin birinci fıkrasının 1 numaralı bendinin (c) alt bendi de aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"c) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratları ile tevkif yoluyla vergilendirilmiş bulunan ve gayrisafi tutarları toplamı 103 üncü maddede yazılı tarifenin birinci ve ikinci gelir dilimleri toplamının yarısını aşmayan menkul sermaye iratlarından ve vergi alacağı dahil kurumlardan elde edilen kar paylarından;"

Bu düzenlemeyle, tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından katılımcılara yapılan ve Gelir Vergisi Kanunu'nun

75/15 inci maddesinde "*menkul sermaye iradı*" olarak tarif edilen ödemeler için hiçbir şekilde yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmeyeceği ve diğer gelirleri için beyanname verilmesi halinde dahi bu gelirin beyannameye ithal edilmeyeceği hükme bağlanarak; bu gelirler üzerinden Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/1 maddesinin 15 numaralı bendine göre yapılacak sabit oranlı vergi tevkifatının nihai vergi olması ve dolayısıyla bu ödemelerin yıllık gelir vergisi beyannamesi ile bağı kesilerek artan oranlı vergi tarifesinden vergilendirilmemesi sağlanmıştır. Kaldı ki Gelir Vergisi Kanunu'nun 86 ncı maddesinde bu gelir unsurları için yapılan düzenlemede, belirtilen gelir unsurlarının tevkif suretiyle vergilendirilmiş olup olmadığıyla bir ilişki kurulmadığı için, bu gelir unsurları için 94 üncü maddede öngörülen tevkifat kaldırıldığında veya tevkifat oranları sıfır olarak belirlendiğinde dahi yıllık beyanname verilmeyecek ve verilen beyannamelere bu gelirler ithal edilmeyecektir. Bu durumda ise, açıktır ki, belirtilen gelirler için vergi yükü "0" (sıfır) olacak ve bu gelirler hiç bir şekilde vergilendirilmeyecektir.

2.2. 4697 SAYILI KANUNLA SAĞLANAN VERGİ TEŞVİKLERİ:

Daha önce de belirtildiği üzere, özel emeklilik ve sigorta sistemlerinde üç aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla, prim-aidat ve katkı paylarının ödenmesi, bu tutarların işletilmesi ve son olarak da katılımcılara geri ödeme yapılması aşamalarıdır. Bireysel emeklilik sisteminin 4632 sayılı Kanun'la ihdas edilmesinden ve 4697 sayılı Kanunla da vergi kanunlarında düzenlemeler yapılmasından önce, Gelir Vergisi Kanunun 63 ve 89'uncu maddelerinde yapılan düzenlemelerle, özel şahıs sigortalarına ödenen primlerin vergi matrahından indirilmesi belli kısıtlar altında kabul edilerek prim ödeme aşamasına; yine Gelir Vergisi Kanunun 23 ve 25 inci maddelerinde yapılan düzenlemelerle de özel sigorta şirketleri ile tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları ile yardım sandıklarının iştirakçilerine yaptığı ödemeler belli koşul ve tutarlarla sınırlı olarak vergiden istisna edilerek geri ödeme aşamasına vergisel teşvikler sağlanmıştır.

4697 sayılı Kanun'la vergi kanunlarında yapılan değişikliklerle, bireysel emeklilik sisteminin de dahil olmasıyla var olan düzenlemeler gözden geçirilmiş, daha önce teşvik edilen aidat-prim ve katkı payı ödeme aşaması (1.aşama) ile geri ödeme aşamalarında (3. aşama) önemli değişiklikler yapıldığı gibi; daha önceki düzenlemelerde yer almayan prim ve katkıların işletilmesi aşamasındaki (2.aşama) teşvik, bireysel emeklilik şirketlerinin kuracağı emeklilik yatırım fonları bakımından tanımlanarak, bu fonların kazançları kurumlar vergisinden müstesna tutulmuştur.

Belirtilen teşvik düzenlemelerini incelemeyen önce, bu konudaki dünya uygulamasına kısaca değinmek yararlı olacaktır. Ayrıca bu konuyu ülke bazında değerlendirirken, her üç aşamanın vergilendirmenin dışında tutulduğu bir ülkenin bulunmadığı ve her ülkenin kendi koşullarından hareketle asgari bir aşamayı mutlaka vergilendirdiği hususlarını hatırlatmak gerekir.

Bu tespitleri de dikkate alarak, seçilmiş bazı ülkelerin emeklilik sistemlerinde uyguladıkları vergilendirme ve teşvik (istisna) uygulamaları aşağıda bir tablo halinde gösterilmiştir.

Ülke	Prim Ödeme Aşaması	Primlerin İşletilmesi Aşaması	Geri Ödeme Aşaması
ABD	İstisna	İstisna	Vergilendirme
İngiltere	İstisna	İstisna (Genel olarak)	Vergilendirme
Almanya	İstisna veya Vergilendirme	İstisna	Vergilendirme
Fransa	İstisna	İstisna	Vergilendirme
Hollanda	İstisna	İstisna	Vergilendirme
İtalya	İstisna	Kısmi vergilendirme	Vergilendirme
Avustralya	Vergilendirme	Vergilendirme	İstisna

Tablodan görüleceği üzere, Avustralya hariç gelişmiş ekonomilerde emeklilik sistemleri genel itibarıyla primlerin ödenmesi ve işletilmesi aşamalarında istisna uygulamalarıyla vergi yönünden teşvik edilmekte; son aşama olan geri ödeme aşaması ise mutlaka vergilendirilmektedir.

4697 sayılı Kanunla yapılan vergi düzenlemeleri de, genel olarak yukarıdaki tabloya benzer bir yapıyı öngörmekle birlikte, her aşama için belli koşullar ve sınırlar getirilmektedir. Bu düzenlemeler, aşağıda her bir aşama bakımından ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.2.1. Prim, Aidat, Katkı Ödeme Aşaması:

4697 sayılı Kanun’la düzenleme yapılmadan önce, Gelir Vergisi Kanunu’nun 63 üncü maddesinin 3 üncü bendinde, ücretlilerin vergi matrahının tespitinde, özel sigorta şirketlerine kendileri, eşleri ve küçük çocukları için ödedikleri primler, kanunla kurulu sosyal güvenlik kurumlarına hizmet erbabı hissesi olarak hesaplanan prim veya aidatın aylık tutarını aşmamak koşuluyla indirim olarak kabul edilmekte; 89 uncu maddenin 1 inci bendinde yer alan düzenlemeyle de yıllık beyanname veren mükellefler bakımından, beyan edilen gelirin %5 ‘ini ve her bir kişi için asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak şartıyla mükellefin kendisine, eşine ve küçük çocuklarına ait özel sigorta primlerinin, beyan edilen gelirlerden indirilmesine olanak sağlanmaktaydı.

4697 sayılı Kanunla, Gelir Vergisi Kanunu’nun yukarıda belirtilen 63 üncü maddesinin 3 üncü bendi ve 89 uncu maddesinin 1 inci bendi değiştirildiği gibi, 40 ıncı maddeye de eklenen (9) numaralı bent hükmüyle, işverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarının işverenlerce gider yazılması sağlanarak, prim,aidat ve katkı payı ödemelerinin vergi matrahından indirilmesine ilişkin düzenlemelerde yeni bir boyut yaratılmıştır.

4697 sayılı Kanun’un 4 ve 7 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanununun 63/3 ve 89/1 maddelerinde yapılan değişiklikler ile ve 40 ıncı maddesine eklenen bent hükmü aşağıdaki gibidir.

- GVK 63 üncü maddesinin 3 üncü bendi:

“3. Sigortanın veya emeklilik sözleşmesinin Türkiye’de kain ve merkezi Türkiye’de bulunan bir sigorta şirketi veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması şartıyla, ücretlinin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık,

işsizlik, analık,doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta poliçeleri için hizmet erbabı tarafından ödenen primler ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları,

İndirim konusu yapılacak prim, aidat ve katkıların toplamı, ödendiği ayda elde edilen ücretin %10'unu (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için ödenen primlerde, ödendiği ayda elde edilen ücretin %5'ini) ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşamaz. Bakanlar Kurulu bu oranı %20 oranına kadar (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için %10 oranına kadar) artırmaya ve belirtilen haddi asgari ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirlemeye yetkilidir."

-GVK 89 uncu maddenin 1 inci bendi:

"1. Beyan edilen gelirin %10'unu (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta primleri için, beyan edilen gelirin %5'ini) ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak şartıyla, mükellefin şahsına, eşine, ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta primleri ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları (sigortanın veya emeklilik sözleşmesinin Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan bir sigorta şirketi veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması, prim ve katkı tutarlarının gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması ve ücret geliri elde edenlerin ücretlerinin safi tutarının hesaplanması sırasında ayrıca indirilmemiş bulunması şartıyla; eşlerin veya çocukların ayrı beyanname vermeleri halinde, bunlara ait prim ve katkı payları kendi gelirlerinden indirilir.

Bakanlar Kurulu bu bentte yer alan %10 oranını %20 oranına kadar (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için %10 oranına kadar) artırmaya ve belirtilen haddi asgari ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirlemeye yetkilidir."

-GVK 40 ıncı maddenin 9 uncu bendi:

"9. İşverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları. (Gerek işverenler gerekse ücretliler tarafından bireysel emeklilik sistemine ödenen ve vergi matrahının tespitinde dikkate alınan katkı paylarının toplamı bu Kanunun 63 üncü maddesinin birinci fıkrasının (3) numaralı bendinde belirlenen oran ve haddi aşamaz.)"

Yapılan bu düzenlemelerdeki özellikli noktalar aşağıda başlıklar halinde belirtilmiştir.

a) Ücretlilerin ve yıllık beyanname veren mükelleflerin gelir vergisi matrahının belirlenmesinde; mükelleflerin kendilerine, eşlerine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, (sadece ücretlerde işsizlik), analık, doğum ve tahsil gibi şahıs (özel) sigorta primlerinin indirimi kabul edildiği gibi, mükelleflerin kendileri için ödedikleri bireysel emeklilik katkı paylarının da indirimi kabul edilmiş ve bu kapsamda, eşlere ve küçük çocuklara ait bireysel emeklilik katkı paylarının indirimi kabul edilmemiştir. Belirtilen bu düzenleme, tamamen, kanunla kurulan emekli ve sigorta şirketlerine eşler ve çocuklar için yapılan "ihtiyari" prim ödemelerinin indiriminin kabul edilememesiyle paralel bir düzenlemedir.

b) Ücretlilerin ve yıllık beyanname veren mükelleflerin, gelir vergisi matrahının tespitinde dikkate alabilecekleri şahıs sigorta primlerinin tutarını belirleyen had ve oranlar değiştirilmiş; indirim konusu yapabilecekleri bireysel emeklilik katkı payları da yeni oran ve hadlerle ilişkilendirilmiştir.

Daha önceki düzenlemelerde, ücretin safi tutarının tespitinde dikkate alınacak şahıs sigorta primlerinin tavanı, ücretlinin elde ettiği aylık ücret üzerinden, kanunla kurulu sosyal güvenlik kurumlarına (T.C. Emekli Sandığı veya Sosyal Sigortalar Kurumu) hizmet erbabı hissesi olarak hesaplanan prim veya aidat tutarı olarak belirlenmiştir. 4697 sayılı Kanun’la yapılan değişikliklerle, bu tavan, elde edilen aylık ücretin %10’u ve asgari ücretin yıllık tutarı ile sınırlandırılmış; %10’luk oran ise bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigortaları için %5’le sınırlandırılmıştır. Yani sadece özel sigorta primi ödeyen bir ücretli, aylık ücretinin %5’ini (ve yıllık asgari ücret tutarını) aşmayan primleri indirim konusu yapabilecekken; sadece bireysel emeklilik katkı payı ödeyen bir ücretli aylık ücretinin %10’unu (ve yıllık asgari ücret tutarını) aşmayan katkı paylarını indirim konusu yapabilecektir. Hem şahıs sigorta primi ve hem de bireysel emeklilik katkı payı ödeyen ücretliler ise, özel sigorta primleri için %5 oranını geçmemek üzere bu dağılımı serbestçe yapabileceklerdir.

Bu düzenlemelerde yeterince açık olmayan ve uygulamada tereddüt yaratabilecek birkaç husus mevcuttur. Bunlardan birincisi “yıllık asgari ücret” tanımının neyi ifade ettiği; diğer bir konu da, karşılaştırmada esas alınacak “aylık ücretin” brüt ücreti mi, ücret matrahını mı, net ücreti mi ifade ettiği konusudur. Bize göre, yasanın düzenleniş tarzı itibariyle herhangi bir belirleme yapılmayan “yıllık asgari ücret” ibaresi, asgari ücretin yıllık brüt tutarını; elde edilen aylık ücret ifadesi de brüt ücret tutarını ifade etmektedir. Zira, ücret matrahının tespitinde dikkate alınan diğer gider ve indirim unsurlarının tamamı brüt ücretler üzerinden hesaplanmakta, asgari ücret tanımı da bütün mevzuatta brüt olarak dikkate alınmaktadır. Belirtilen bu durum esas alındığında, yazımızın yayımlandığı tarih itibariyle geçerli olan aylık brüt asgari ücret tutarına (16 yaşından büyükler için 01.08.2001-31.12.2001 dönemi için geçerli olan 167.940.000.-TL.) bağlı olarak, indirim konusu yapılacak prim ve katkı payları toplamı ($167.940.000 \times 12 =$) 2.015.280.000.-TL.nı geçemeyecek, asgari ücretin brüt tutarının arttığı durumda da bu sınır, artış tutarı kadar yukarı çekilecektir.

Ücretin gayrisafi tutarından indirilecek prim ve katkı payı tutarlarının tespitinde, asgari ücretle ilgili diğer bir husus ise, yasada yıllık olarak belirlenen sınırın, aylık asgari ücretle sınırlı olup olmadığı hususudur. Gelir Vergisi Kanunu’nun 63/3 üncü maddesinde indirilecek prim ve katkı payları toplamı, yıllık olarak asgari ücret tutarı ile, aylık olarak da elde edilen ücretin %10’u ile sınırlandırılmıştır. Buna göre, aylık ücretinin %10’u aylık asgari ücret tutarını aşan bir ücretlinin; ilgili ayda ödemiş olduğu aylık asgari ücret tutarını aşan, ancak aylık ücretinin %10’unu aşmayan prim ve katkı tutarını indirim konusu yapması olanaklı bulunmaktadır. Bu durumda, örneğin aylık brüt 21 milyar TL. ücret geliri elde eden bir kişi, bu ücreti elde ettiği ayda ödemiş olmak koşuluyla 2.015.280.000.TL.(ücretinin %10’u olan 2.100.000.000.-TL. yıllık asgari ücret tutarını aştığından, yıllık asgari ücret tutarı esas alınmıştır) tutarındaki bireysel emeklilik katkı payını, ilgili ayda indirim konusu yapabilecek; asgari ücretin izleyen aylarda artmadığı varsayımıyla da izleyen aylarda katkı payı ödese dahi indirim konusu yapamayacaktır.

c) Yapılan düzenlemelerle, tevkifat yapılmak suretiyle vergilendirilen ücretliler dışında, yıllık beyanname veren gelir vergisi mükelleflerinin kendilerine, eşlerine ve küçük çocuklarına ilişkin olarak ödemiş oldukları şahıs sigorta primleri ile kendilerine ait bireysel emeklilik katkı paylarında da, gelirden indirilebilecek kısım için, beyan edilen gelirin %10'u ve asgari ücretin yıllık tutarı kadar bir sınır belirlenmiş; ancak şahıs sigorta primlerinin beyan edilen gelirin %5'ini geçemeyeceği hükme bağlanmıştır. Buna göre, aynen ücretlerde olduğu gibi, sadece özel sigorta primi ödeyen bir mükellef, yıllık gelirinin %5'ini (ve yıllık asgari ücret tutarını) aşmayan primleri indirim konusu yapabilecekken; sadece bireysel emeklilik katkı payı ödeyen bir mükellef yıllık gelirinin %10'unu (ve yıllık asgari ücret tutarını) aşmayan katkı paylarını indirim konusu yapabilecektir. Hem şahıs sigorta primi ve hem de bireysel emeklilik katkı payı ödeyen beyannameli mükellefler ise, özel sigorta primleri için %5 oranını (ve toplamda yıllık asgari ücret tutarını) geçmemek üzere bu dağılımı serbestçe yapabileceklerdir.

d) 4697 sayılı Kanunla, bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarına yönelik olarak yapılan önemli bir düzenleme de Gelir Vergisi Kanunu'nun 40'inci maddesine eklenen 9 uncu bent hükmüdür. Yukarıda tam metni verilen bu bent hükmüne göre, işverenler tarafından ücretliler adına ödenen katkı payları ; Kanunun 63/3 üncü maddesinde belirtilen oran ve haddi (aylık ücretin %10'u ve yıllık asgari ücret tutarını) aşmamak koşuluyla işverenler tarafından ticari kazancın tespitinde gider olarak kabul edilecektir. Bu düzenleme sadece bireysel emeklilik katkı payları için yapılmış, özel şahıs sigorta primleri ve emekli ve yardım sandıklarına ödenen aidat ve primler için öngörülmemiştir.

Gelir Vergisi Kanununun 63/3 üncü maddesinde belirlenen oran ve hadleri aşmamak koşuluyla, bireysel emeklilik katkı paylarının ücretliye ödenip brüt ücretin de işveren tarafından gider yazılmasıyla (ücretli yönünden de ücrete ilave edilip aynı zamanda indirim konusu yapılmasıyla); ücretle ilişki kurulmaksızın doğrudan işveren tarafından gider yazılması arasında, vergileme yönünden (damga vergisi hariç) fark bulunmamaktadır. Ancak, yapılan düzenleme Kanun tekniği açısından belli zaafiyetler içermekte ve iş hukuku açısından da ücretli aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Şöyle ki, bu düzenleme ile temel vergi kanunlarından olan Gelir Vergisi Kanunu'nun belki de "genel ve soyut" olabilme özelliğini koruyabilmiş önemli maddelerinden birisi olan 40 ıncı maddesine çok özel bir gider unsuru monte edilmiş ve ayrıca açık olarak Gelir Vergisinin 61 inci maddesinde hükme bağlanan "ücret" tanımına giren bir ödeme (hizmet ilişkisi içerisinde ödenen katkı payları), herhangi bir yasal düzenleme yapılmaksızın ücret tanımından çıkarılmıştır. Gelir Vergisi Kanunun 61 inci maddesi hilafına yapılan bu düzenleme, esasen ücretin unsuru olarak kabul edilmesi gereken ödemelerin, brüt ücret hesabında dikkate alınmaması nedeniyle; sosyal güvenlik ödemelerinde (emekli aylığı, kıdem tazminatı, ihbar tazminatı vb) ücretli aleyhine sonuçlar da doğurabilecektir.

e) 4697 sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanunun 63/3 ve 89/1 uncu maddelerinde yapılan değişikliklerle hükme bağlanan %10 oranı; Bakanlar Kurulu tarafından artırılabilir, ancak azaltılamaz (hatta Kanuni orana kadar azaltılamaz) bir oran olarak düzenlenmiştir. Zira, gerek 63/3 üncü maddede yapılan düzenlemede, gerekse 89/1 uncu maddede yapılan düzenlemede, Bakanlar Kurulu'nun sadece %10 oranını %20 oranına kadar (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için %10 oranına kadar) artırmaya yetkili olduğu belirtildiği halde, bu oranı azaltma konusunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmemiştir. Bu düzenlemenin doğal sonucu olarak, mevcut düzenlemeler çerçevesinde %10 oranının veya oranın artırılmasından sonra artırılan bu oranın düşürülmesi zorunluluğu doğduğunda, bu

değişiklik Bakanlar Kurulunca yapılamayacak, bu konuda ancak yasal değişikliğe gidilebilecektir.

f) 4697 sayılı Kanun'la, prim ve katkı paylarının ödenmesi aşamasıyla ilgili olarak yapılan vergisel düzenlemelerle ilgili olarak belirtilmesi gereken son husus da, özel sigorta şirketlerine ve emeklilik şirketlerine ödenen prim ve katkı paylarının, belli koşullar altında ücretliler ve yıllık beyanname veren gelir vergisi mükellefleri tarafından indirim konusu yapılmasına olanak sağlanmasına rağmen; tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları ve yardım sandıklarına ödenen tutarların indirimi kabul edilmemiştir. Bu düzenlemenin anlamı, mali piyasalarda yer almayan ve ekonomiye fon yaratma yeteneği kısıtlı olan bu kuruluşlara katılan bireylerin, prim ve aidat ödeme aşamasında vergisel olarak teşvik edilmemesidir.

2.2.2. Prim ve Katkıların İşletilmesi Aşaması:

4697 sayılı Kanun'la yapılan vergisel düzenlemelerde, emeklilik sistemlerinin ikinci aşaması olarak kabul edilen "*prim ve katkıların işletilmesi*" aşamasında vergi teşviği, sadece bireysel emeklilik şirketlerinin kurmak zorunda oldukları (yazımızın I. Bölümünde kurulu ve faaliyetleri ayrıntılı olarak açıklanan) emeklilik yatırım fonları bakımından tanımlanmıştır.

Belirtilen amaçla, 4697 sayılı Kanunun 9 uncu maddesiyle Kurumlar vergisinin 8 inci maddesinin birinci fıkrasının 4 üncü bendine, "*e) Emeklilik yatırım fonlarının kazançları (Bu kazançlar Gelir Vergisi Kanunun 94 üncü maddesine göre tevkifata tabi tutulmaz.)*" hükmü ilave edilerek, bireysel emeklilik şirketlerinin kuracakları emeklilik yatırım fonlarının her türlü kazancı kurumlar vergisinden müstesna tutulduğu gibi, bu kazançlar üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmaması da sağlanmıştır. Bu yönüyle, emeklilik yatırım fonlarına sağlanan teşvik, "mutlak bir kazanç istisnası" anlamına gelmekte ve dolayısıyla bu fonların her türlü kazancında vergi yükü "0" olmaktadır.

Yapılan açıklamalardan görüleceği üzere, 4697 sayılı Kanunla, prim ve katkıların işletilmesi aşamasında, bireysel emeklilik şirketlerinin sahip olduğu emeklilik yatırım fonlarının her türlü kazancı kurumlar vergisinden (ve aynı zamanda gelir vergisi tevkifatından) müstesna tutulmak suretiyle, sadece bireysel emeklilik sistemi vergisi yönünden teşvik edilmekte, diğer kurum ve kuruluşlara (özel sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarına) bu aşamada herhangi bir teşvik sağlanmamaktadır.

2.2.3. Geri Ödeme Aşaması:

Daha önce de belirttiğimiz üzere, 4697 sayılı Kanun'la Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmünde yapılan düzenlemeyle, emeklilik sistemlerinin son aşaması olan geri ödeme aşamasında, gerek tüzel kişiliği haiz emekli sandıklarının ve yardım sandıklarının, gerekse emeklilik ve sigorta şirketlerinin katılımcılara yaptıkları bütün ödemeler (ödemelerin hangi nedenle yapıldığına ve sistemde kalma süresine bakılmaksızın) "*menkul sermaye iradı*" olarak değerlendirilmiş; Gelir Vergisi Kanununa eklenen ve "*Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu*

sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i, Türkiye 'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan diğer sigorta şirketlerinden on yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %10'u ve tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemelere gelir vergisinden müstesnadır." hükmünü içeren mükerrer 21 inci maddeyle de *"menkul sermaye iradı"* olarak tanımlanan bu gelirlerden bir kısmı için *"istisna hükmü"* düzenlenmiştir.

Diğer yandan, 4697 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasına 15 numaralı bent eklenerek, 75 inci maddenin 15 numaralı bendinde sayılan ödemelerden vergi tevkifatı yapılması gerektiği hükme bağlanmış; Kanunun 6 ncı maddesiyle, Gelir Vergisi Kanunu'nun *"yıllık beyanname verilmeyecek halleri"* düzenleyen 86 ncı maddesinin birinci fıkrasının 1 numaralı bendinin (c) alt bendi de değiştirilerek, tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından katılımcılara yapılan ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 75/15 inci maddesinde *"menkul sermaye iradı"* olarak tarif edilen ödemeler için hiçbir şekilde yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmeyeceği ve diğer gelirleri için beyanname verilmesi halinde dahi bu gelirin beyannameye ithal edilmeyeceği belirtilmiştir.

Yapılan bu düzenlemeler ayrıntılı olarak çalışmamızın 2.1.2. bölümünde incelendiği için, bu bölümde tekrar edilmeyecek, sadece bu düzenlemelerin geri ödeme aşamasındaki teşvik yönü başlıklar halinde belirtilecektir. Buna göre, esas olarak bireysel emeklilik sistemine yönelik vergisel düzenlemeler getirmekle birlikte, özel sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarının kurdukları sistem bakımından da önemli değişiklikler getiren 4697 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelerde;

a) Geri ödeme aşaması için Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 21 inci maddesiyle getirilen istisna hükmü, sadece bireysel emeklilik sisteminden emekli olanlar ile özel sigorta sistemine asgari 10 yıl prim ödeyenler ve zorunlu sebeplerle (vefat, maluliyet, tasfiye gibi) bu sistemlerden ayrılanlara yapılan ödemeler için getirilmiş; bu koşulları taşımayan katılımcı ve sigortalılara yapılan ödemeler ile emekli ve yardım sandıklarından yapılan bütün ödemelerin vergilendirilmesi öngörülmüştür.

b) Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesine eklenen 15 inci bent hükmüyle, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmüne atıfta bulunularak, tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından yapılan ödemelerden (bu ödemelerin hangi kurum veya kuruluş tarafından yapıldığından çok, katılımcıların sistemde kalma süreleri dikkate alınarak) gelir vergisi tevkifatı yapılacağı hükme bağlanmıştır. Ancak, daha önce de belirttiğimiz üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinin 15 inci bendinde tanımlanan *"menkul sermaye iradının"* üç alt bent halinde farklılaştırılmasının ana sebebi, katılımcıların sistemde daha uzun süreyle kalmalarını teşvik etmek bakımından vergi tevkifat oranlarının da farklılaştırılmasına olanak sağlamak olmasına rağmen, tevkifat oranlarının henüz belirlenmemiş olması sebebiyle, geri ödeme aşamasında hangi katılımcıların vergisel olarak teşvik edildiği konusunda bir ifade kullanmak yanıltıcı olacaktır. Bu konudaki beklenti, bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile asgari 10 yıl katkı payı veya prim ödeyenlere yapılan ödemeler için daha düşük oranda tevkifat oranı belirleneceği yönündedir.

c) 4697 sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanunun 86 ncı maddesinde yapılan değişiklikle de, herhangi bir ayırım yapılmaksızın 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratları için, yani emekli ve yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketlerinden yapılan ödemeler için yıllık beyanname verilmeyeceği ve bu gelirlerin verilen beyannamelere ithal edilmeyeceği hükmüne bağlanmış olduğundan, geri ödeme aşamasında sistem bu yönüyle bütünsel olarak teşvik edilmiş ve kaynağı ne olursa olsun bu gelirlerin artan oranlı vergi tarifesine göre vergilendirilmesi önlenmiştir.

2.2.4. Diğer Teşvikler:

4697 sayılı Kanun'la yapılan vergi düzenlemeleriyle, emeklilik sistemlerine çeşitli aşamalarda sağlanan ve yukarıdaki bölümlerde tartışılan teşviklerin yanında, ayrıca sigorta ve emeklilik şirketleriyle, emeklilik yatırım fonlarına damga vergisi ile banka ve sigorta muameleleri vergisi yönünden de bazı teşvikler sağlanmış ve belirtilen kurumların belli işlemleri istisna kapsamına alınmıştır. 4697 sayılı Kanun'un 11 ve 12 inci maddeleriyle yapılan bu düzenlemelere göre;

a) Sigorta ve emeklilik şirketleri ile emeklilik yatırım fonlarının kuruluşları dahil her türlü işlemlerinde düzenlenen ve damga vergisi bu şirketler veya fonlar tarafından ödenmesi gereken kağıtlar "damga vergisinden istisna edilen kağıtlar" kapsamına alınmış ve ayrıca,

b) i.Emeklilik sözleşmeleri ile sağlık sigortalarında sözleşme ve poliçe üzerinden alınan paralar (hayat sigortalarında ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet ve tehlikeli hastalıklar taminatlarının da ek teminat olarak verildiği sözleşmeler dahil),

ii. Emeklilik yatırım fonlarının, sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paralar,

iii. Banka ve sigorta şirketleri ile emeklilik şirketlerinin kuruluşlarında veya sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerlerinin üzerinde elden çıkarılması sonucu kendi lehlerine kalan paralar (emisyon primleri) da banka ve sigorta muameleleri vergisinden müstesna tutulmuştur.

2.3. DİĞER SORUNLAR:

Yazımızın bu bölümünde 4697 sayılı Kanun'la yapılan vergisel düzenlemeler temelde iki başlık altında incelenmiş ve Kanunla özel emeklilik sisteminde yapılan gelir tanımlaması ve sağlanan vergi teşvikleri tartışılmıştır. Belirtilen bu açıklamalarda, düzenlemenin yaratabileceği sorunlara da yer verilmiştir.

Bu bölümde ise, esas olarak 4697 sayılı Kanun'un uygulanması ile birlikte eski düzenlemelerin uygulanmasından ve geçiş döneminden kaynaklanan sorunlar ile tebliğ bazında çözümlenecek diğer bazı problemler , ana başlıklar halinde belirtilecektir.

a) 4697 sayılı Kanun'un geçici 1 inci maddesiyle; bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten (07.10.2001)önce;

- Faaliyete başlamış olan emekli ve yardım sandıklarına ödenen primler ile bu sandıklardan iştirakçilerine yapılan ödemeler ile,

- Akdedilmiş şahıs sigorta poliçelerinin ilgili olduğu prim ve ödemeler bakımından Gelir Vergisi Kanunu'nun 23, 25, 63, 75, 89 ve 94 üncü maddelerinin bu Kanunla değişiklik yapılmadan önceki hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu durum ise, orta ve uzun vadeli bir yatırım sistemi olan özel emeklilik ve sigorta sistemleri için, yine uzunca bir dönem, iki ayrı vergilendirme rejiminin uygulanması zorunluluğunu doğuracağı gibi; aralarında sisteme katılım anlamında önemli zaman farkı bulunmayan kişiler bakımından da farklı sonuçlar doğuracaktır. Örneğin, 1 Ekim 2001 tarihinde hayat branşında poliçe akdeden bir kişinin 10 yıl sistemde kaldığı düşünülürse, bu kişi bakımından Gelir Vergisi Kanununun 23, 25, 63, 75, 89 ve 94 üncü maddeleri 4697 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki haliyle 10 yıl süresince uygulanacak ve ayrıca, aynı kişinin veya başka bir kişinin bir hafta sonra, 8 Ekim 2001 tarihinde akdettiği poliçe için 4697 sayılı Kanunla değişen hükümler uygulanacaktır.

b) 4697 sayılı Kanunla yapılan yasal değişiklikler, daha önce özel emeklilik ve sigorta sistemlerine katılmış bir kişinin, 7 Ekim 2001 tarihinden sonra bireysel emeklilik sistemine katılması veya özel şahıs sigortası akdetmesi halinde, ne tutarda prim ve katkı tutarını matrahtan indirebileceğine cevap vermemektedir.. Örneğin 1 Ocak 1998 tarihinde özel hayat sigortası yaptıran bir ücretlinin vergi matrahı tespit edilirken, ücretini elde ettiği aylarda kanunla kurulan emeklilik şirketine çalışan payı olarak hesaplanan tutar kadar özel sigorta primi indirim konusu yapılırken, bu ücretlinin aynı zamanda 1 Ocak 2003 tarihinde bireysel emeklilik sistemine katılarak katkı payı ödemesi veya başka bir sigorta için prim ödemesi hallerinde, bu katkı paylarının ve primlerin ne kadarlık kısmının indirilebileceği açık değildir.

c) 4697 sayılı Kanunla vergi kanunlarında değişiklik yapılırken, bireysel emeklilik şirketlerinin düzenleyeceği belgeler yönünden ve dolayısıyla vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapılan katkıların belgelendirilmesi konusunda düzenleme yapılmadığı gibi; katkıların peşin veya taksitli ödenmesinin indirime etkileri, ödendiği dönemde indirilemeyen katkı paylarının, indirilememe nedenlerine göre nasıl değerlendirileceği konularında da düzenleme yapılmamıştır.

3. SONUÇ:

Dergimizde iki bölüm halinde yayımlanan çalışmamızın birinci bölümünde 4632 sayılı Kanunla ihdas edilen bireysel emeklilik sistemine ilişkin açıklamalar yapılmış; ikinci bölümde ise, esas olarak bireysel emeklilik sistemine yönelik olmakla birlikte, gönüllülük esasına dayanan diğer emeklilik ve sigorta kuruluşlarının (özel sigorta şirketleri, emekli ve yardım sandıklarının) vergi kanunları durumunda da önemli değişiklikler yapan 4697 sayılı Kanun incelenmiştir.

Yapılan yasal düzenlemelerle bireysel emeklilik sisteminin kurulması ve bu sistemin her aşamada diğer ihtiyari sigorta ve emeklilik sistemlerine nazaran vergisel olarak

teşvik edilmesi; şüphesiz, bu sisteme katılabilecek tasarruf edebilme yeteneğine sahip orta ve üst gelir katmanındaki bireyler için yeni gelir olanakları ve sosyal güvence sağlanması bakımından olduğu kadar, fon ihtiyacı içerisindeki ekonomiye kaynak sağlanması ve hatta kamu bütçesine de yeni borçlanma olanakları yaratılması bakımından “önemli ve faydalı” sonuçlar doğurabilecektir.

Çalışmamızda yasal düzenlemelerin ayrıntıları incelenirken, gerek Kanun tekniği bakımından sorun yaratan ve gerekse uygulama sorunlarına yol açabilecek hususlar özellikle vurgulanmıştır. Belirtilen sorunların, Kanunların yürürlüğe girmesiyle daha da belirginleşmesi, ilgili Kanunları yürütmekle görevli mercilerin gerekli açıklama ve düzeltmeleri yapmasını sağlayacaktır.